

Interview Jozef Kok voor KPZ Veerkracht

(verschijnt in juni 2011)

Onlangs vond er op LinkedIn een boeiende discussie plaats over het thema 'Is ons onderwijs nog wel van deze tijd?' Één van de deelnemers, Jozef Kok (emeritus lector 'nieuwe vormen van leren') stelde o.a.: 'Het is een misverstand dat onderwijs er alleen maar is om 'kennis' over te dragen. Onderwijs moet het denkvermogen van de nieuwe generatie tot ontplooiing brengen. Daarom is er ook eerder een DIA (denk-investerings-agenda) dan een KIA (kennis-investerings-agenda) nodig. Het gaat om het ontwikkelen van het denkvermogen, om nieuwsgierigheid om te zetten in methodisch handelen, om creativiteit en probleemoplossen, om helder redeneren, om goed waarnemen, om leren abstraheren en conceptualiseren, om verbeelding om te zetten in methodisch ontwerpen, om samen die ontwerpen te leren bouwen of uit te voeren, etc.

Kennis staat in dienst van het ontwikkelen van deze kwaliteiten en onderwijs heeft pas dan een unieke meerwaarde. Want het monopolie op kennis is het allang kwijt. Dus laten we eerst onderwijs herontwerpen om dit te kunnen waarmaken, anders wordt het vanzelf overbodig. En dat begint bij het investeren in leraren. Want als je lesgeeft als een computer wordt je er al heel gauw door vervangen. Leraren moeten niet alleen een kennisbasis hebben, maar vooral ook cultuurdrager zijn en professionele ontwerpers van krachtige leeromgevingen waarin het denken wordt ontwikkeld. Ze moeten verstand hebben van leren, van kinderen en van onderwijzen. En ook bereid zijn om dat bij te houden, van binnen te leren en zo een innerlijke loopbaan te ontwikkelen (in plaats van innerlijk ontslag te nemen). Want als leraren aan het leren blijven komt het met het leren van leerlingen vanzelf goed. Misschien is het enige wat echt nodig is een LIA: een leraren-investerings-agenda!

Zo'n uitspraak is mij natuurlijk uit het hart gegrepen. Ik maak een afspraak met Jozef Kok en een paar weken later praten we onder het genot van een glas verse jus over zo'n LIA. Ik start natuurlijk met de vraag: 'Hoe gaat het eigenlijk met de pabo?' Volgens Kok gaat het 'goed' en 'slecht'. Goed want er was nog nooit zoveel transparantie van kwaliteit als vandaag de dag. Iedere pabo kan tot in de puntjes verantwoorden wat ze doen, maar in de ogen van de maatschappij blijft het slecht. We kunnen nog zo ons best doen, maar voor de buitenwereld is het nooit goed genoeg. De ervaringen van het onderwijs lopen parallel met de verhalen van de zorg of de politie.

De stapeling van alle kwaliteits- en verantwoordingssystemen leidt niet tot verdere kwaliteitsverhoging. Sterker nog ze begint volgens Kok contraproductief te werken. We moeten eens gaan erkennen dat er grenzen aan kwaliteitsborging zijn. Ik pleit voor het toestaan van meer variatie in het bestel. We moeten de tendens van standaardisering en normeringen op landelijk niveau om buigen. Aan de ene kant een duidelijke ondergrens benoemen en handhaven, maar daarboven variatie toestaan. Wat je nu volgens de kennisbases moet kennen leidt tot een enorme stapeling en dus een overvol programma. We leggen het minimum zo hoog dat het meteen ook het maximaal haalbare is, daardoor is er geen ruimte meer voor variëteit meer. Als de ondergrens van kwaliteit goed gedefinieerd en aangetoond is, moet een pabo de ruimte hebben om zich te profileren met een eigentijds opleidingsconcept. Pabo's moeten vanuit een hernieuwd zelfbewustzijn gaan zeggen dat het nu welletjes is: Wat nu gedefinieerd is als kennisbases en verantwoordingssystematiek is meer dan voldoende om de basiskwaliteit te bewijzen. Aan allen die dan nog zeggen dat het niet deugt, de vraag stellen om dan maar eens aan te tonen dat het niet goed is. Buig het om. Onze kwaliteitssystemen zijn uitsluitend gericht op huidige kwaliteit. We moeten eigenlijk meer nadenken over een systeem waarmee je investeert in toekomstige kwaliteit. Schaf bijvoorbeeld eens een paar kwaliteitssystemen af, maar stel verplicht dat elke school 10% van het budget besteed aan toekomstige kwaliteit. Dat vraagt om een meer externe oriëntatie: nadenken over de gewenste toekomst, 'weak signals' zien, 3 of 4 zaken oppakken die straks nodig zijn, je docenten daarin scholen

en ze toevoegen aan je profiel. Zo ontstaat er nieuwe dynamiek, word je toekomstbestendig en is er sprake van duurzame ontwikkeling.

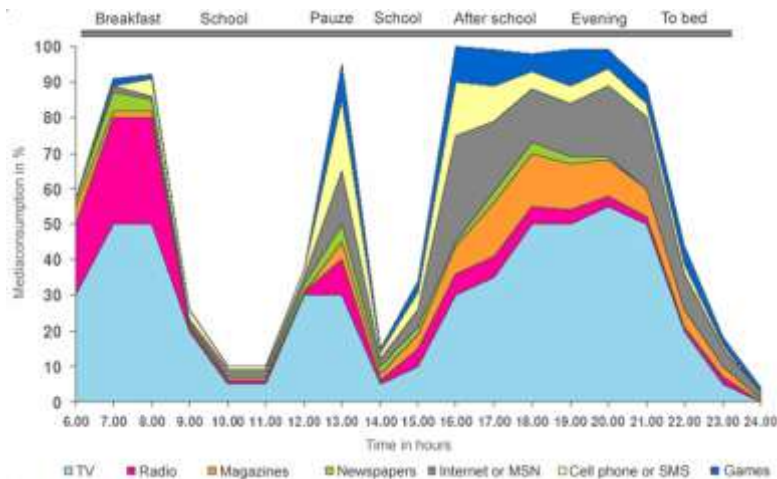
Dat brengt ons bij de vraag wat de grootste uitdagingen voor het Nederlands onderwijs. Kok benoemt er vier.

In de eerste plaats moeten weer meer vertrouwen krijgen in de professional. Die maatschappelijke waardering moeten we terugverdienen. Door alle zelfevaluaties, audits, accreditaties en landelijke normen zijn we nu teveel met 'buitenverantwoording' bezig. 'Binnenverantwoording' is veel harder nodig. Als echte professional kun je je niet meer terugtrekken binnen de muren van je klas. Je bent aanspreekbaar op wat je doet in de klas. Beroepsstandaarden van SBL en NSA passen in een tijdperk van standaardisering en normering, maar ondanks alle goede bedoelingen zijn ze nooit echt van de beroepsgroep zelf geworden. Als standaarden op lokaal niveau niet beleefd worden, als er niet over gesproken wordt, als er geen inhoud aan gegeven wordt, als ze geen richting geven aan ontwikkeling, als men er elkaar niet aan wil houden, dan hebben standaarden geen enkele zin. Standaarden moeten eigendom zijn van degene die ze moeten waarmaken. Zonder dat eigenaarschap roep je alleen maar 'zondags' gedrag op. Echte professionals moeten niet toestaan dat er in hun beroepsgroep mensen rondlopen die het vertrouwen niet genieten of beschamen. Een verplicht register kan een goed instrument zijn, maar als iedereen automatisch in het register komt dan heeft ook dat geen enkel effect. Het zelfreinigend vermogen in de sector moet beter, dan groeit ook het vertrouwen.

Een tweede uitdaging is dat we op moeten gaan leiden voor onderwijs van 2- 14 jaar. De grootste uitdaging zit in de jonge leeftijd. Er is volop nieuwe kennis over breinontwikkeling, gevoelige perioden en uitdagende leeromgevingen. Verder vermaatschappelijkt het onderwijs in rap tempo. Je ziet dat bijvoorbeeld in brede scholen, kindcentra en de beginnende samenwerking met bedrijven. Het is nu tijd om ons onderwijs anders te ontwerpen, waarbij we de verbinding tussen opvoeding, ontwikkelcontext (school) en de wereld gaan maken. Het opleiden van leraren voor alle vakken en leeftijden is volstrekt achterhaald. De school van de toekomst vraagt in haar medewerkersbestand meer variatie van mbo'er tot promovendus. Haal de wetenschap binnen. Geef 's morgens taal en rekenen door hoogwaardige leerkrachten, haal 's middags de wereld binnen met verhalen en ervaringen van mensen uit andere beroepsgroepen of ga werken met ateliers. Wees creatief, want er is zoveel meer mogelijk.

Een derde uitdaging voor het onderwijs wordt het beter benutten van de mogelijkheden van technologie. Kinderen leren de hele dag door plaats- en tijdonafhankelijk via allerlei media. Wim Veen betoogde zelfs dat ze soms worden gehinderd in hun leren, omdat ze naar school moeten¹.

¹ Veen, W. (2009) Homo Zappiëns, leerstrategieën van een digitale generatie.

Verloop van de dagelijkse tijdsbesteding van jongeren aan allerlei media

Kennis kun je tegenwoordig overal vandaan halen en zoals in de inleiding van dit artikel al aangegeven: 'Als je lesgeeft als een computer, dan wordt je er al heel gauw door vervangen'. De toegevoegde waarde van onderwijs zit veel meer in het helpen van kinderen om betekenis te geven aan alle informatie die ze binnen krijgen, om informatie te duiden. Mediawijsheid wordt een hele belangrijke opdracht voor de school.

Een vierde uitdaging voor het onderwijs is volgens Kok het verstevigen van de relatie tussen onderzoek en praktijk; de kunst om alle kennis over het menselijk functioneren te bundelen. Het gaat dan niet alleen om alle nieuwe kennis uit de neurowetenschappen maar ook om bestaande kennis uit de sociale wetenschappen. Hoe kunnen we al die kennis zonder 'theezakjesmodel'² in niet-schoolse kennis, door leraren betekenisvol laten contextualiseren voor hun leerlingen.

Dat klinkt duur, maar wat betekent dit nu allemaal voor de leraar van de toekomst? De basis blijft volgens Kok hetzelfde: de behoefte aan relatie, competentie en autonomie. Het verwijst naar drie 'basistalenten' die hij beschreef in zijn oratie in 2003³: nieuwsgierigheid (vraagt een uitdagende leeromgeving en leidt tot competentie), overgave (vraagt om vertrouwen en leidt tot het vermogen om te hechten en relaties aan te gaan) en bewustzijn (vraagt om reflectie en leidt tot metacognitie, autonomie en zelfsturing). . Wat verandert is de context en het leren omgaan met de dualiteit. Enerzijds de roep om erkenning van diversiteit en variëteit, anderzijds de wereldwijde hang naar standaardisatie en normalisatie. Waar je vroeger zaken over een kam mocht scheren, moet je nu verschillen erkennen en ermee leren werken rekening houdend met de standaarden waar ze aan moeten voldoen.

Nog even terug naar de pabo. We moeten iets doen aan de redelijk eenzijdige instroom van de pabo: havisten zonder bèta pakket, weinig vwo'ers en weinig jongens. In vergelijking met buitenlandse cohorten is er relatief veel onderbenut talent. Verder is er de noodzaak om de STEM-canon te versterken (Science, Technology, Engineering, Mathematics). Daar zitten de zwakke plekken in de instroom. We lossen dit niet van de een op de andere dag op, maar nascholing kan hier als eerste veel in betekenen.

² De curriculum van het basisonderwijs is een aftreksel van het voortgezet onderwijs, wat op haar beurt weer een aftreksel is van het hoger onderwijs, etc.

³ Kok, J. (2003) *Talenten transformeren. Over het nieuwe leren en nieuwe leerarrangementen*. Fontys, Eindhoven

Tot slot nog een boodschap voor de KPZ. Ik ken de KPZ als een consistente hoogwaardige opleiding, die het van haar schaal en haar goede verbindingen met het afnemend veld moet hebben. Ze is goed in generieke zin, maar moet zorgen voor een eigentijds herkenbaar profiel. De externe oriëntatie mag beter, zorg dat je op alle niveaus in de goede netwerken zit, ga internationaal en zoek meer verbinding met de wetenschap. Want zelfreferentie is de grootste valkuil voor kwaliteit.